

Дятленко Н. М.,

доцент, кандидат психологічних наук,
Інституту психології та соціальної педагогіки
Київського університету імені Бориса Грінченка

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ АКМЕОЛОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-МАГІСТРАНТІВ

У статті розкриваються теоретичні основи проблеми професійної підготовки студентів-магістрантів на акмеологічних засадах та пропонуються способи підвищення акмеологічної спрямованості освітнього процесу у вищій школі.

Ключові слова: акмеологія, акмеологічна спрямованість, професіоналізм, професійна підготовка, саморозвиток, самореалізація, самоосвіта.

Актуальність проблеми. Магістерські програми у більшості педагогічних вищих навчальних закладів спрямовуються на підготовку студентів до викладацької діяльності. За рік-півтора магістранти набувають знань та умінь, які мають допомогти їм стати повноцінними професіоналами. Згідно із сучасними підходами, викладач вищої школи — це професіонал, який добре орієнтується в наукових досягненнях та інноваціях, володіє ефективними технологіями навчання студентів, здатний до саморозвитку, самовдосконалення, самопроєктування в різних сферах діяльності, в тому числі у професійній. Втім практика показує, що молоді викладачі на початку своєї професійної кар'єри відчувають значні труднощі з організацією досить різновекторних напрямів роботи; спостерігаються проблеми із самоорганізацією; не вистачає вмінь творчо вирішувати поточні проблеми освітньої діяльності. Особливо турбує той факт, що частина магістрантів взагалі не бачить себе у майбутньому викладачами вищої школи, пояснюючи це складністю професії, небажанням постійно займатися самоосвітою і бути включеним в жорстко регламентовану діяльність й працювати над собою.

Причини цього лежать у різних площинах, у тім числі в особливостях організації освітнього процесу на рівні магістерських програм, за яких студентський досвід майбутнього викладача складається насамперед на ґрунті репродуктивних методів навчання при домінуванні інформативної сторони. При цьому особистість майбутнього викладача, розвиток його професійного та духовно-інтелектуального потенціалу, позиції щодо розвитку та саморозвитку часто випадають з поля зору організаторів освітнього процесу. Саме тому пошук шляхів удосконалення педагогічної освіти в сучасних умовах потребує звернення до міждисциплінарної галузі знань у системі наук про людину — акмеології, яка досліджує процес досягнення людиною вершин її творчості,

професіоналізму і є своєрідною теорією найвищих досягнень людини й цивілізації [3].

Акмеологічний підхід в організації професійної підготовки спрямовується на самовдосконалення людини в освітньому середовищі, на її саморозвиток, на просування підрастаючої людини від однієї вершини до іншої, на досягнення акме у різних видах зрілості людини, в її творчості і здоров'ї, у розвитку всіх її життєвих сил [4]. Особливо важливою дана позиція є для магістрантів — майбутніх викладачів вищої школи, специфіка професії якої вимагає постійної самоосвіти, зацікавленості в саморозвитку. У зв'язку з цим не виникає сумнівів у необхідності створення для студентів-магістрантів спеціальних умов для реалізації їхнього прагнення до саморозвитку, підвищення зацікавленості у творчій самореалізації в царині професійної підготовки та надання допомоги в оволодінні теорією і практикою саморуху свого життя до вершин професіоналізму та продуктивності.

Метою дослідження став теоретичний аналіз проблеми професійної підготовки студентів-магістрантів у вищій школі та внаслідок цього посилення її акмеологічної спрямованості.

Проблема теоретико-методичних засад професійної підготовки магістрантів стала предметом обговорення лише в останні роки, що пояснюється, насамперед, недавнім започаткуванням даного кваліфікаційного рівня. Втім, у науково-педагогічній літературі існує низка досліджень, присвячених питанням професійної підготовки бакалаврів, спеціалістів, що в багатьох позиціях можуть застосовуватися і відносно професійної підготовки магістрантів (В. Бондар, А. Капська, О. Киричук, О. Мороз, Л. Печеноренко, Н. Пичкало, О. Савченко, М. Шкіль, А. Шербаков, М. Ярмаченко та ін). Відповідно до вказаних досліджень метою професійної підготовки у вищій школі має стати формування у майбутніх педагогів професійної компетентності як інтегральної якості особистості зі своєю структу-

рою, обсягом та змістом, що дає можливість фахівцеві ефективно здійснювати педагогічну діяльність і сприяє саморозвиткові та самовдосконаленню (С. Вітвицька, Л. Даниленко, В. Олійник, В. І. Маслов, О. Селіванова). Авторами пропонується вагомий арсенал педагогічних умов, що має забезпечити успішність фахової підготовки, зокрема говориться про активні способи навчання, такі як інтерактивні методи навчання, програмоване та проблемне навчання; багато уваги приділяється кредитно-модульній системі як інноваційній формі організації освітнього процесу у вищій школі; обґрунтовується застосування інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

У контексті проблеми формування професіоналізму майбутніх викладачів вищої школи особливий інтерес зумовлюють результати міждисциплінарних комплексних акмеологічних досліджень, зокрема акмеологічні технології підвищення якості підготовки фахівців. Акмеологічний підхід розглядається сьогодні як найбільш прогресивний та ефективний в організації освітнього процесу у вищій школі. У межах здійснених досліджень педагоги-акмеологи радять опікуватися умовами, що стимулюють усвідомлення студентами чинників та умов досягнення вершин професійності; підкреслюється важливість ціннісного ставлення до майбутньої професії, яка має приносити задоволення вищого рівня, складати зміст і сенс життя (О. Дубасенок).

Акмеологічний ракурс професійної підготовки деталізується в працях таких науковців, як В. Беспалько, О. Бодальов, В. Вакуленко, А. Деркач, В. Зазикін, Н. Кузьміна, Л. Рибалко, С. Пальчевський. Відповідно до їхніх поглядів акмеологічний підхід у системі професійної підготовки передбачає реалізацію на практиці таких позицій, як: використання методологічних засад акмеології; засвоєння студентами категоріально-понятійного апарату акмеології, її закономірностей, принципів; застосування у практичній підготовці акмеологічних моделей, технологій і методів (технологія контекстного навчання, технології відкритих систем інтенсивного навчання або інтенсивні освітні технології та інші); орієнтацію теоретичної та практичної підготовки студентів на продуктивні моделі професійної діяльності та досягнення акме-вершин. Акмеологічні технології є засобом практичного й творчого досягнення поставлених цілей на рівні «мистецтва», «майстерності», їх використання створює умови для всебічного прояву й відтворення сутнісних сил педагога як суб'єкта професійної діяльності [3].

Основними чинниками та умовами, що сприяють досягненню професійної майстерності на ґрунті акмеологічних підходів, називаються об'єктивні, тобто такі, що залежать від зовнішніх умов; суб'єктивні, що пов'язані з внутрішніми передумовами успішності професійної діяльності, такими як мотиви, спрямованість, здібності, компетентність, творчість; об'єктивно-суб'єктивні, що організують професійне середовище та якість управління системою (А. Деркач, В. Зазикін, Н. Кузьміна). У поглядах на шляхи, чинники та закономірності саморуку особистості до вершин професійності науковці-акмеологи виокремлюють рефлексію як головний механізм оволодіння професійною майстерністю. Такий підхід дає змогу розширити межі та можливості творчої самореалізації особистості, змінює погляд на людину як носія власного досвіду. Підкреслюється важливість власних настанов, волі, мотивації у процесах самореалізації та самоздійснення молодого людини.

Націленість на «акме» передбачає інтерактивну взаємодію осіб, призначення якої полягає в зміні, удосконаленні моделей поведінки й діяльності учасників педагогічного процесу. Серед інструментів інтерактивної взаємодії виділяються: позитив, діалог, мислєдіяльність, сенсотворчість, міжсуб'єктні стосунки, свобода вибору, ситуація успіху, позитивність й оптимістичність оцінювання та самооцінювання [3].

Таким чином, аналіз літературних джерел на предмет акмеологічної спрямованості освітнього процесу у вищій школі показав наявність досить потужної теоретичної та практичної бази. Ці та інші позиції лягли в основу нашого дослідження і стали відправними при виборі засобів формування акмеологічної спрямованості освітнього процесу студентів-магістрантів.

Наукові позиції щодо розширення поля акмеологічних підходів в організації освітнього процесу у вищій школі ґрунтуються на тезі, що викладач вузу — це добре підготовлений фахівець, який поєднує в собі високий рівень професійності з особистісною гармонійністю та різнобічністю. Щоб навчання у вузі допомогло кожному студентові стати яскравою та цікавою особистістю, стимулювало до саморозвитку, потрібне його повноцінне входження в творчу результативну навчальну та особистісну взаємодію з масштабними особистостями, якими мають бути викладачі вищого навчального закладу. У сучасних умовах значно розширилися можливості зацікавленої, професійно орієнтованої взаємодії викладача та студента, завдяки новим формам організації навчальної діяльності — ін-

дивідуальній і самостійній роботі та використанню активних методів навчання, таких як ділові ігри, тренінги, кейс-стаді, дискусії тощо. У будь-якому варіанті кожний учасник акту взаємодії має безліч можливостей більшою чи меншою мірою реалізувати свою суб'єктну активність, продемонструвати позицію, виявити ставлення. Діалогічна взаємодія викладача та студента є багаторівневим процесом, під час якого відбувається одночасне засвоєння як мотиваційно-сміслової, так і предметно-операційної сторін вчительської професії, тобто відбувається як особистісне, так і професійне зростання. Взаємна зацікавленість один одним активізує самопізнання обох учасників, стимулює процеси самовираження, збагачує новими способами саморозвитку.

Одним із ефективних засобів формування у студентів позитивного ставлення до самовдосконалення є використання зорієнтованих на самовиховання інтерактивних форм і методів аудиторної і позааудиторної роботи: бесід, диспутів, тренінгів, годин спілкування, засідань клубів; рефлексивних: методик самопізнання, щоденників самовдосконалення; створення особистісно-професійних автопортретів, розробки програм життєтворчості; творчих: проєктів, літературних світлиць, тематичних вечорів, конкурсів, свят, читацьких конференцій. Хороший результат дає застосування портфоліо, які ввійшли у наше життя досить давно, проте лише з часом почали використовуватися у вищій школі. Портфоліо можуть містити роботи, які виконувалися протягом навчання з коментарями викладачів чи самих студентів. Бажано, щоб портфоліо відображували процес професійного зростання студента, демонстрували зусилля й успіхи, переконували у прогресі.

Особливо дієвим методом активізації процесів самовиховання вважаємо складання студентами програм життєтворчості, оскільки саме цей вид роботи активізує мотиваційну, когнітивну, рефлексивну сфери студента, сприяє усвідомленню себе суб'єктом особистісно-професійного розвитку.

Послугуючись результатами дослідження І. Бега [2], особливу увагу звертаємо на організацію самопізнання (окремими прийомами якого є самоспостереження, самоаналіз, самовипробування, самооцінка, самопрогнозування та ін.), що дає змогу виявити реальний стан розвитку окремих рис і якостей студента і сприяє актуалізації прагнення до самовиховання, уточненню його цілей, а нерідко забезпечує безпосередню самозміну студента в результаті досягнутого самоусвідомлення. Самотворення (що реалізу-

ється в таких прийомах, як саморегуляція, самостимулювання, самоінструкція, самоконтроль, самозвіт, самопереконання, самонавіювання, самонаказ, самозобов'язання, тренування та ін.) проявляється у різноманітній перетворювальній активності майбутнього педагога, спрямованій на розвиток власної особистості як професіонала.

Ефективним чинником підвищення акмеологічної спрямованості освітнього процесу може стати практика. Магістранти під час навчання проходять асистентську та наукову практики, які надають додаткові можливості переконатися у необхідності набуття теоретичних знань, допомагають накопичити практичний досвід і, головне, створюють додаткові умови для самоосвіти та саморозвитку. Втім, кращий ефект дає така організація освітнього процесу, коли практичні елементи «вкраплюються» в хід лекції, яка читається викладачем. Наприклад, у процесі викладання навчальних дисциплін «Методика викладання психології у вищій школі», «Методологія та організація науково-психологічних досліджень» можна пропонувати студентам самостійно підготувати окремі фрагменти теми і виступити перед однокурсниками; здійснити критичний аналіз лекції, проведеної викладачем; зробити добірку демонстраційного матеріалу для окремого заняття; запропонувати власний сценарій проведення практичного чи семінарського заняття тощо.

Висновки. Аналіз наукової літератури на предмет акмеологічних підходів щодо організації освітнього процесу у вищій школі підтверджує актуальність проблеми та наявність значного наукового та методичного ресурсу. Специфікою освітнього процесу у магістратурі є категорія студентів — це дорослі розвинені люди, які націлені на розвиток, самоосвіту, ефективну самореалізацію, що вимагає створення особливих педагогічних умов акмеологізації процесу навчання. Серед шляхів підвищення акмеологічної спрямованості освітнього процесу, такі як: створення умов для ефективної успішної діяльності студента, стимулювання процесів самопізнання та саморозвитку, активізація практичного компонента тощо.

Подальше дослідження акмеологічної спрямованості освітнього процесу у вищій школі може бути пов'язане із вивченням педагогічних умов індивідуалізації та диференціації, розробкою наукових основ прогнозування індивідуальної траєкторії розвитку студента, пошуком ефективних прийомів підвищення зацікавленості в саморозвитку тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акмеология: методология, методы и технологии / под ред. А. А. Деркача. — М. : РАГС, 1998. — 232 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. — Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д. Бех — К. : Либідь, 2003. — 344 с.
3. Вакуленко В. М. Акмеологічний підхід у теорії і практиці вищої педагогічної освіти України, Білорусі, Росії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Вакуленко Валентина Миколаївна ; Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. — К., 2008. — 58 с.
4. Данилова Г. С. Акмеологія і професіоналізм в умовах глобалізації / Акмеологія -- наука ХХІ століття : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Г. С. Данилова ; ред. колегія: З. Сіверс, Е. Белкіна, Г. Данилова та ін. — К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2005. — С. 81—93.
5. Кузьміна Н. В. Предмет акмеологии / Н. В. Кузьміна. — СПб. : Политехника, 2002. — 189 с.

В статье раскрываются теоретические основы проблемы профессиональной подготовки студентов-магистрантов на акмеологических позициях и предлагаются способы повышения акмеологической направленности образовательного процесса в высшей школе.

Ключевые слова: акмеология, акмеологическая направленность, профессионализм, профессиональная подготовка, саморазвитие, самореализация, самообразование.

The article describes the theoretical basis of the problem of master degree students' acmeological orientation and suggests the ways to improve acmeological orientation for the educational process in higher institutes.

Key words: acmeology, acmeological orientation, professionalism, training, self-development, self-realization, self-education.